

למה התרועעה ביום הזה?

(זכרון התרועעה בשבת במקדש ובמדינה)

א. בכסה ליום חגנו

הביטוי "בכסה ליום חגנו" (תהלים פא, ד) הוא חותמו של ראש השנה (ר"ה ח, א). לא רק שאין ידוע מראש מתי יחול (בזמן שמקדשים את החודש על פי הלבנה), אלא גם תוכנו וטעמו מכוסים בפסוקי התורה:

ולא פירש הכתוב טעם המצוה הזאת, למה התרועעה, ולמה נצטרך זיכרון לפני השם ביום הזה יותר משאר הימים, ולמה יצווה להיותו מקרא קודש כלל. (רמב"ן ויקרא כג, כד) אמנם תפילותיו של היום מלמדות על עושר גדול של תכנים. גם סמיכותם של פסוקי מלכויות, זכרונות ושופרות לתקיעות היום מלמדות על עושר רב בכוונותיה של התקיעה. אולם אין לכאורה בפסוקי התורה כל זכר לתכנים אלו. ציונו של היום הוא סתום:

...בחדש השביעי באחד לחדש יהיה לכם שבתון זכרון תרועה מקרא קדש. כל מלאכת עבדה

לא תעשו והקרבתם אשה לה'. (ויקרא כג, כד-כה)

ובחדש השביעי באחד לחדש מקרא קדש יהיה לכם כל מלאכת עבדה לא תעשו יום תרועה

יהיה לכם. (במדבר כט, א)

"זכרון תרועה" ו"יום תרועה" ללא כל ביאור.

אפילו דבר היות היתרועעה בשופר דווקא אינו מתבאר במקומו, והגמרא (ירושלמי ר"ה ג, ה; בבלי לג, ב) לומדת הלכה זו ממצוות תקיעה אחרת - התקיעה ביובל. זה גם המקור לדין 'פשוטה לפנייה ופשוטה לאחריה' לדעה אחת, בעוד לדעה אחרת נלמדת הלכה זו מתקיעת החצוצרות במדבר (בבלי ר"ה לד, א). שני אלה הם גם המקורות ל'מלכויות', ל'זכרונות' ול'שופרות' (ירושלמי שם; בבלי לב, א). גם מצוותו של היום מכוסה אפוא - "תרועה" סתומה המתפרשת רק על ידי תרועות אחרות בתורה - תקיעת השופר של יובל ותרועת החצוצרות במדבר.

ואם בשנה רגילה כך, הרי שאם חל ראש השנה בשבת נראה כי כיסוי נוסף עוטה היום על כיסוי הרגיל - אפילו מצוותו היחידה של היום נדחית במדינה: "יום טוב של ראש השנה שחל להיות בשבת, במקדש היו תוקעים אבל לא במדינה" (ר"ה פ"ד מ"א). מורגש אפוא ה"כסה" ביתר שאת. אולם נראה, כי דווקא מתוך הסתר כפול זה ניתן להאיר ולבאר את המקור למשמעותם של היום ותקיעת השופר.

ב. בין שבת לראש השנה

1. "יום תרועה" או "זכרון תרועה"

על הסיבה לאי תקיעה בשופר במדינה בראש השנה החל בשבת מצאנו שתי דעות: הירושלמי (ר"ה ד, א) לומד משינוי הלשון שבין "יום תרועה" לבין "זכרון תרועה", כי "בשעה שהוא חל בחול - יום תרועה", בשעה שהוא חל בשבת - "זכרון תרועה": מזכירין אבל לא תוקעין". ובאשר למקדש: "...תני רשב"י: 'והקרבתם' (ויקרא שם), במקום שהקרבות קריבין [תוקעין]". ואילו הבבלי (ר"ה כט, ב) מסיק כי הסיבה לאי תקיעה בשבת איננה מן התורה, אלא "גזירה היא שמא יטלנו בידו

וילך אצל הבקי ללמוד ויעבירונו ד' אמות ברשות הרבים". מקובל להבין, כי מחלוקת לפנינו - הירושלמי אוסר לתקוע במדינה מדין התורה, בעוד שלבבלי זו רק גזרה מדרבנן. לאור הבנה זו, הקשו רבים על דעת הירושלמי¹: אם יש איסור לתקוע בשבת מדאורייתא, כיצד יכול היה רבן יוחנן בן זכאי להנהיג תקיעה בפני בית דין, זכר למקדש (משנה שם)? אולם ניתן לפרש, כי אין כוונת הירושלמי לאסור את התקיעה, אלא ללמד שבשבת אין צורך בתקיעת שופר מחוץ למקדש². השבת ממלאת כביכול את מקומו של השופר. אולם לא ניתן להסתפק ביישוב הקושיא. נדרשים אנו להבין מה יש בתכניה של השבת שיפוטי את מצוות התקיעה בשופר במדינה, ומדוע במקדש בכל זאת תוקעים בשבת, ועוד בשופר ובחצוצרות יחדיו (ר"ה כז, א). נפנה אפוא אל השבת ואל תכניה.

2. שלושה עניינים בשבת

על תכניו של כל מועד נכון ללמוד בראש ובראשונה מתפילותיו, ומשירו של היום שנאמר במקדש. שונה השבת מיתר המועדים בכך שכל אחת מתפילותיה שונה מחברתה. את הסיבה לשוני ביאר הטור (א"ח סי' רצב):

ומה שתיקנו בשבת ג' ענייני תפילות: "אתה קידשת", "ישמח משה", ו"אתה אחד", ובי"ט לא תיקנו אלא אחת, "אתה בחרתנו", מפני שאלו ג' תפילות תקנום כנגד ג' שבתות: "אתה קידשת" כנגד שבת בראשית, כמו שמוכיח מתוכו, "ישמח משה" כנגד שבת של מתן תורה, דלכולי עלמא בשבת נתנה תורה, ו"אתה אחד" כנגד שבת של עתיד.

השבת מלמדת אפוא על הבריאה, על מתן התורה (שהוא השלמת הבריאה³) ועל אחדות ה' (הבורא הוא הוא נותן התורה - מקור הטבע הוא מקור המוסר, מקור החומר הוא מקור הרוח). מילות תפילת המנחה "אתה אחד ושםך אחד" מרמזות בוודאי לפסוק "והיה ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד" (זכריה יד, ט). כי ההכרה באחדות ה' היא היא המלכתו⁴ והיא היא מגמת הבריאה כולה⁵ לכן "אתה אחד" הוא כנגד "שבת של עתיד".

אולם לא רק על אלה מלמדת השבת בתפילותיה, כי גם על בחירת ישראל: "ולא נתתו לגויי הארצות...", "ישמחו... עם מקדשי שביעי...". - בתפילת השחרית, ו"מי כעמך ישראל גוי אחד בארץ"

1. עיי למשל טורי אבן (כט, ב).
2. עיי בספר "יום תרועה" דף כט ד"ה אמר רבא, המבאר כי "זכרון תרועה" מלמד שאין חיוב תקיעה בשבת ואפשר להסתפק בה בפסוקי מלכויות, זכרונות ושופרות (ואז חיובם הוא מן התורה). כך גם במשך חכמה ויקרא כה, ט ד"ה אבל. וכן העלה גם הרב מנחם מנדל כשר בספרו 'דברי מנחם' (א"ח ח"ד סי' יד). ועיי גם ביבירור הלכה לראש השנה שם, ובמאמרו של הרב יהודה זולן 'תקיעת שופר בשבת במקדש, במדינה ולאחר החרבן' בתוך 'זכרון תרועה - אוסף מאמרים לימים הנוראים לע"נ החייל אופיר אשר בסול הי"ד'.
3. ושמו זאת הסיבה, כי בסדר התפילה נוקטים אנו (בעקבות הרא"ש ר"ה סוף פרק ד ומסכת סופרים יט, ו), כי בימי חול מזכירים אנו "יום תרועה" ובשבת "זכרון תרועה" (א"ח תקפב, ז), אף שהבחנה זו נדחתה לכאורה על ידי הבבלי. "...שהתנה הקב"ה עם מעשה בראשית ואמר להם, אם ישראל מקבלים את התורה אתם מתקיימין..." (שבת פח, א). ועיי תפארת ישראל למהר"ל, פרק לב.
4. "...כי האחדות והמלכות דבר אחד... לכן אמרו (ברכות יד, ב): 'שמע ישראל ה' א-להינו ה' אחד - זו מלכות שמים שלמה"' (מהר"ל, גבורות ה'; הקדמה שלישית). כך גם מהרש"א ר"ה לב, ב ועוד.
5. עיי למשל ידעת תבונות לרמח"ל, לו.

בתפילת המנחה. הם הם מכירי הייחוד ומנחיליו.

"ה' א-להינו ה' אחד" - ה' שהוא א-להינו עתה ולא אלוהי האומות, הוא עתיד להיות ה' אחד...
ונאמר: "ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד". (רש"י דברים ו, ד)

3. מזמור לדוד

שלושה יסודות רעיוניים אלו של השבת מובעים במזמור עליו הסמיכו חז"ל (ירושלמי ברכות ד, ג; בבלי ברכות כט, א) את תפילת שבע של שבת, מזמור כט: "שבעה קולות שאמר דוד על המים".
אכן, שם מתאר המשורר את הבריאה ("קול ה' על המים...") - כנגד "אתה קידשת", את מתן התורה ("קול ה' ח'צב להבות אש...") - כנגד "ישמח משה". השימוש באותם "שבעה קולות" (ובאותן עשר אזכרות בעיקרו של המזמור) לשניהם כאחד ודאי בא ללמד על "אתה אחד" - על כי הבורא הוא הוא נותן התורה. גם בחירתם של ישראל וייעודם מרומזים בו ("יחיל ה' מדבר קדש... ה' עז לעמו יתן...")⁶.

אולם מזמור כט איננו רק המקור ללמוד 'שבע של שבת', מזמור כט הוא גם 'שיר של יום' של ראש השנה במנחה (ר"ה ל, ב). כי הרי מבטא הוא גם את תכניו של היום, כפי שהם עולים מתפילותיו: "קול ה' על המים... - כנגד "היום הרת עולם", "קול ה' ח'צב להבות אש... - כנגד "אתה נגלית בענן כבודך על עם קדשך", ו"ה' עז לעמו יתן" - בחירתם-ייעודם של ישראל, כנגד "וידע כל פעול כי אתה פעלתו... ויאמר... ה' א-להי ישראל מלך ומלכותו בכל משלה" ועוד. נוסף עליהם, יש בו גם רמז למשפט ("ה' למבול ישב"), ולמלכות ה' ("וישב ה' מלך לעולם"), שהם לכאורה מיוחדים לראש השנה ולא לשבת.

מזמור כט משמש אפוא חוליה מקשרת בין השבת לראש השנה. ממנו למדו חז"ל על תפילות השבת מחד, ובמקדש היה הוא 'שיר של יום' לראש השנה מאידך. מלמד הוא אפוא, כי תכנים משותפים יש לשני הימים - בריאה, תורה, אחדות ה' וייחודם של ישראל. לכן, ביזכרונותיו של זה⁷ יש משום יזכרונותיו של זה⁸.

ברם, הבריאה ומתן התורה אינם רק בגדר יזכרונותיו של ראש השנה. מקובלנו, כי "היום הרת עולם" של ראש השנה אינו היום הראשון לבריאה, כי אם היום השישי לו (ויקרא רבה כט, א; תוסי' ר"ה ח, א ד"ה לתקופות). על מהותו של זה ניתן, כאמור, ללמוד משירו של היום השישי, הלא הוא "ה' מלך גאות לבש... - "על שם שגמר מלאכתו, ומלך עליהן" (ר"ה לא, א). ואין הכוונה לגילוייה השלם של מלכות ה', כי אם רק להכנת האפשרות לגילוי זה. 'גמר מלאכתו' היתה בבריאת האדם, שרק לו ניתנה יכולת הבחירה החופשית, והיא זאת שפתחה את האפשרות של קבלת עול מלכות שמים.

ברם, תוכנו של המזמור "ה' מלך גאות לבש... " הוא בחירתם-בריאתם של ישראל כעם על ים סוף⁹, כי בחירתם אז מקבילה לבריאתו של אדם הראשון - למען יקבל ישראל על עצמו את התפקיד בו נכשל האדם עד אז¹⁰. הרי לנו פן נוסף של אפשרות קבלת עול מלכות שמים.

6. וראה בהרחבה בספרי 'פני שבת נקבלה' (ארו תשס"ג) פרקים טז-יז.

7. כי גם בתפילה מתקיים "יזכור את יום השבת לקדשו" - בפה (עיין מגן אברהם ריש ס"י רע"א).

8. "יזכרון תרועה - פסוקי זכרונות ופסוקי שופרות" (רש"י ויקרא כג, כד).

9. "יכון כסאך מאזי (שם ב) - ביאזי שיר משה... " (שמות רבה כג).

10. וראה ביפני שבת נקבלה פרק ב.

כך גם מתן תורה פתח פן נוסף של אפשרות קבלת עול מלכות שמים, ניתנו בו 'זירותיו של מלך' (עי' מכילתא בחדש ו), אפשרות נוספת לקבלת עול מלכות שמים. והיה אם יקבלו ישראל את התורה ימליכו עליהם את ה' מלכם¹¹.

שלושת נושאי תפילות השבת, מלמדים אפוא לא רק על שלושה מיזכרונותיו של ראש השנה, אלא גם על שלוש מימלכויותיו. מזמור כט, המקור לתפילות השבת, שהוא השיר של יום לראש השנה, מלמד אם כן על אלה כמו על אלה.

4. "ואתה מרום לעולם ה'"

מקור נוסף המלמד על תכניה של השבת הוא שיר של יום שלה, "מזמור שיר ליום השבת..." (מזמור צב), שגם עליו הסמיכו חז"ל את תפילותיה של השבת ("שבע של שבת מנין... כנגד שבע אזכרות שכתוב בימזמור שיר ליום השבת" - ירושלמי ברכות ב, ב). מזמור זה מלמד, כי רוממות ה' ("ואתה מרום לעולם ה'") מתגלית בו בשני אופנים¹²:

האחד, באפשרות התשובה, שהיא החריגה שהקב"ה חורג מן החוק של "בפרוח רשעים כמו עשב... להישמדם עדי עד" אותו הטביע בבריאה. לכן בקבלת חז"ל מיוחס מזמור זה להודיה על כוחה של תשובה, ואפילו כזו כשל קין (ויקרא רבה י):

כיון ששמע אדם הראשון כך התחיל טופח על פניו. אמר לו, כל כך היא כוחה של תשובה ולא הייתי יודע. באותה שעה אמר אדם הראשון "מזמור שיר ליום השבת".

השני, בעשיית דין ברשעים (תנחומא תצוה י):

מה כתיב למעלה... "בפרוח רשעים כמו עשב ויציצו כל פועלי און להשמדם עדי עד". מה כתיב אחריו "ואתה מרום לעולם ה'", שכל זמן שהקב"ה נפרע מן הרשעים שמו מתגדל בעולם¹³. "מזמור שיר ליום השבת" מלמד א"כ על שני אופנים של התקדמות אל עבר אחריתו הטובה של העולם, כשם שהשבת היא אחריתו הטובה של השבוע. לכן, שיר זה הוא בעצם "שיר ליום שכולו שבת" (ר"ה לא, א), "לעתיד לבוא ליום שכולו שבת ומנוחה לחיי העולמים" (תמיד ז, ד). גם את תכניה אלו של השבת, עליהם מלמד "מזמור שיר ליום השבת", מוצאים אנו בין תכניו של ראש השנה: הדין, התשובה, והתקווה ל"מלוך על כל העולם כולו בכבודך..." - להתגלותה המלאה של רוממות ה'. גם 'זכרונותיו' אלה של היום, מקבילים אפוא לזכרונותיה של השבת. כמו כן, גם 'זכרונות' אלו הם 'מלכויות'.

שני מקורות אם כן לתפילותיה-תכניה של השבת. האחד מזמור כט, מזמור שיר לראש השנה, המלמד על 'זכרונות' אירועי העבר שעיצבו את השבת ואת עם ישראל - 'כלים' למלכות שמים, והשני "מזמור שיר ליום השבת" על 'זכרונות' העתיד שבתפילה, הייעוד שבה - גילוי מלכות שמים. 'זכרונותיה' של השבת ומלכויותיה מקבילים אפוא לזכרונותיו של ראש השנה ולימלכויותיו. ובתווך - בקיום מצוות השבת יש משום עדות:

...וכל מי ששמר את השבת מעיד לפני מי שאמר והיה העולם, שברא עולמו לששה ימים ונח בשביעי, שנאמר: "ואתם עדי נאום ה' ואני א-ל". (מכילתא יתרו - בחדש ח)

11. שם פרקים ג, ה.

12. ראה בהרחבה שם פרק ו.

13. ובמיוחד על ידי ישראל שנבחרו לכך: "ותרם כראם קרני..." (שם פסוק יא). ראה 'פני שבת נקבלה' שם.

ניתן גם להוסיף, כי עצם המפגש עם האידיאלים של השבת מעורר את מחשבות התשובה: יהרהר בתשובה ויפשפש במעשיו בכל ערב שבת, כי שבת מקרי כלה מלכתא וכאילו מקבל פני המלך ית"ש ואין נאה לקבלו כשהוא לבוש בבליי הסחבות. (משנ"ב סי' רנ ס"ג א)

הולכת ומתבארת אפוא הסיבה אותה הבנו כסיבת הירושלמי לאי תקיעה בשבת במדינה - קיימת הקבלה בין תכני השבת לבין תכני ראש השנה, ולכן כאשר חל ראש השנה בשבת, ממלאת השבת כביכול לפחות חלק מתפקידו של ראש השנה, ולכן אין לכאורה כל צורך בתקיעת השופר בה. אולם, אם נדייק, הרי אין בשבת משום קבלת מלכות, אלא עדות. "מקדש השבת" הוא חותמה, בעוד "מלך על כל הארץ" הוא חותמו של ראש השנה. כמו כן, אנו עדיין נשאל, מדוע דווקא מצוות השופר מתבטלת? מה יש בה בשבת הפוטר את קול השופר? וכי יש בו רמז שילמד על כל הזכרונות? והמלכויות? שמנינו לעיל? ומדוע שונה התקיעה במקדש, ותוקעים בו אף בשבת?

ג. לשמוע קול שופר

1. קול ה'

גם כאן יכול מזמור שיר של ראש השנה, מזמור כט, לסייע. חוזר ומדגיש בו המשורר, את אשר מודגש חוזר והדגש בפסוקי התורה, כי הן הבריאה והן נתינת התורה היו על ידי "קול ה'". מה משמעותו של ה'יקול? 'קול' באדם הוא שלב הביניים בין המחשבה לבין המעשה, בין המופשט למוחש. הרמב"ן (בראשית א, ד) מסביר, כי העולם נברא במאמרות מכיוון ש"הוצאת דברים אל הפועל יקרא אמירה...". אכן, הבריאה היתה 'יציאה' מן האין 'אל פועל המציאות' (כלשון המהר"ל, תפארת ישראל פרק ל). כך גם מתן תורה היה 'יציאה' של התורה המופשטת 'אל פועל המציאות' (וזה פשר תקיעת השופר בו - מהר"ל שם). לכן סימן שניהם הוא ה'יקול' - מאמרות ודברות. לאור זאת נראה, כי גם קול השופר של ראש השנה בא להזכיר את ה"יציאה אל פועל המציאות", שהיתה בבריאה ובמתן התורה. בא הוא ללמד, כי יש להיזכר ביום הזה ב"קול ה'":

"ה' נתן קולו" - זה ראש השנה שבו תקיעת שופר, "לפני חילו" - אלו ישראל שהן מזדעזעין וחרדין מקול השופר וחוזרין בתשובה כדי לזכות בדין ביום הכיפורים... (תנחומא וישלח ב) זאת אולי הסיבה, כי מצוותו היא בשמיעה דווקא (רמב"ם ה' שופר א, א), כפי שמעיד גם טופס ברכתה. אין מטרתה תקיעת האדם, אלא שמיעתו וזכירתו את "קול ה'", את ה'יציאה אל פועל המציאות' שהיתה בבריאה ובמתן התורה. כי זה אולי עומק משמעותו של זיכרון - שחזור המציאות מתוך ההעלם. ומכיוון שהקול בשני מאורעות אלו היה "קול ה'", הרי הזכירה מלמדת גם על ייחוד ה', ומכאן גם על מלכותו¹⁴.

מספרם של הקולות - שהם עשרה מאמרות בבריאת העולם ועשר דברות במעמד הר סיני - אולי הוא העומד בעומק הכוונה של לימוד הגמרא על עשרה פסוקים ל'מלכויות' (ר"ה לב, א): הני עשרה מלכויות כנגד מי? ... כנגד עשרה הילולים שאמר דוד בספר תהילים... כנגד עשרת

14. על כי יש לחפש את משמעות השופר בעצם התקיעה בו, תעיד אולי העובדה, כי אין הגדרה מדויקת של איזה פסוקים יש לצרף לברכות. המשמעות היא בעצם התקיעה.

הדברות שנאמרו לו למשה בסיני... כנגד עשרה מאמרות שבהן נברא העולם¹⁵. כתב רבי סעדיה: מה שציונו הבורא יתברך לתקוע בשופר בראש השנה - יש בזה עשרה עניינים: הענין הראשון, מפני שהיום היתה תחילת הבריאה שבו ברא הקב"ה את העולם ומלך עליו... והענין השלישי, להזכירנו מעמד הר סיני שנאמר בו: "וקול שופר חזק מאד". ונקבל על עצמנו מה שקיבלו אבותינו על עצמם "נעשה ונשמע". והענין הרביעי, להזכירנו דברי הנביאים שנמשלו כתקיעת שופר...¹⁶.

(אבודרהם, סדר תפילת ראש השנה)

אולם לא רק על 'שמיעה' של "קול ה'" בא קול השופר ללמד, כי אם גם אולי על שמיעה בקול ה', הלא הוא הביטוי המלא של קבלת עול מלכות שמים. מקום מרכזי בעבודת היום תופשת עקידת יצחק. כי אכן ביטוי היא למדרגתה הגבוהה ביותר של השמיעה בקול ה'. אולם בה בעת היא גם דוגמא נוספת של 'יציאה אל פועל המציאות' במובן אחר:

"והא-להים ניסה את אברהם" - ענין הניסיון הוא לדעתי, בעבור היות מעשה האדם רשות מוחלטת בידו, אם ירצה יעשה ואם לא ירצה לא יעשה, יקרא "ניסיון" מצד המנוסה, אבל המנסה יתברך יצווה בו להוציא הדבר מן הכוח אל הפועל, להיות לו שכר מעשה טוב לא שכר לב טוב בלבד.

מה מתאים, כי תרועת השופר תזכיר גם 'יציאה' זו 'אל פועל המציאות', ועל ידי כך תזכיר כמובן את זכותם של ישראל, את מעלתם המיוחדת שהוטבעה בהם מעצם הווייתם¹⁷: "...ואמרו לפני בראש השנה מלכיות זכרונות ושופרות... זכרונות - כדי שיעלה זכרונכם לפני לטובה" (ר"ה טז, א). אותה סגולה עליה, ראינו, מלמדת גם השבת: "ומי כעמד ישראל גוי אחד בארץ", אותה סגולה הנרמזת גם במזמור כט (יחיל ה' מדבר קדש... ה' עז לעמו יתן...)¹⁸.

...והענין הששי, להזכירנו עקידת יצחק שמסר נפשו לשמים וכן אנחנו נמסור נפשנו על קדושת שמו ויעלה זכרוננו לפניו לטובה.

(אבודרהם שם)

אולם זכרון הבריאה ומתן התורה המוזכרים כאחד, מעמת בין המציאות הטבעית הגולמית לבין הדרישה להשלימה הגלומה בתורה. ממילא עולה השוואה למצבו העכשווי של האדם, עוליס הרהורי התשובה. הרהורים אלו מתעצמים כאשר עולה זכר היות היום הזה היום בו נברא אדם הראשון, הוא היום בו חטא, הוא היום בו עמד לדין, והוא היום בו נסלח לו (ויקרא רבה כט, א).

15. "כי מספר עשרה מורה על דבר שיש בו ריבוי והוא כלל אחד מקושר" (נתיב התורה פרק א ועוד). לכן מתאים שהעולם ייבא בעשרה מאמרות דווקא: "כי העולם הזה נברא מן השם יתברך אשר הוא אחד", אחדותו של הפועל את הבריאה, ו"הריבוי שימצא בעולם... מצד הפעולה עצמה" (דרך חיים פ"ה מ"א). על שני היבטים אלו מורה המספר עשר ב'יציאה אל פועל המציאות'.

16. את דברי הנביאים נכון כנראה לראות כהמשך למתן התורה.

17. "ואומר במדרש שבראש השנה נעקד יצחק על גבי המזבח ואותו היום שמעה שרה אמנו ותצחק ותייבב ותיליל. ועל כן אמר הכתוב: "יום תרועה יהיה לכם ומתרגם "יום יבבא", כדי שיזכרו לנו הקב"ה יללת שרה אמנו ויכפר לנו" (אבודרהם, סדר תפילת ראש השנה), ומקורו כנראה בפרקי דר' אליעזר פרק לא. ועיי' ב'דברי מנחם' שם, שרוצה לחדש, כי יבבתינה של "אימיה דסיסרא" המוזכרות בגמרא (ר"ה לג, ב) אינם אלא שיבוש של 'אמנו שרה' שבמדרש. גם את עצם לידתו הפלאית של יצחק בזקנתם של אברהם ושרה ניתן לראות כ'בריאה חדשה', מעין 'יציאה אל פועל המציאות' של עם ישראל. מזכירים אנו אפוא את סגולתנו-ייעודנו ביום הזה.

18. ראה ב'פני שבת נקבלה' פרק טו.

בדומה לדין עליו מרמז מזמור כט ("ה' למבול ישב").

והענין השני, כי יום ראש השנה הוא ראשון לעשרת ימי תשובה ותוקעין בו בשופר להכריז על ראשנו כמי שזמהיר ואומר כל הרוצה לשוב ישוב ואם לאו אל יקרא תגר על עצמו. (אבודרהם שם)

יוצא אם כן, כי מזמור שיר של ראש השנה לא מלמד רק על מהותו של יום ראש השנה, כי אם גם מדריך הוא אותנו להבנת משמעותו של קול השופר ביום הזה. שמיעת קול השופר מזכירה שני אופנים של "יציאה אל פועל המציאות", שני סוגים של זיכרונות, שהם גם 'מלכויות'. זיכרון אותו אנו זוכרים, את "קול ה'" - כפי שהוא התגלה במאמרות ובדברות, שיחידו מלמדים על ייחודו-מלכותו, ומכאן גם על התשובה ועל הדין; וזיכרון שני - אותו אנחנו מעלים לפנינו יתברך על סגולתנו וייעודנו - זכרון הברית, כפי שמעיד טופס ברכת השופרות.

2. ומניין שבשופר

אולם נראה, כי משמעות נוספת חבויה בתקיעת השופר, עליה ניתן ללמוד מן המקור ששימש את חז"ל ללמוד, כי ה"תרועה" ביום הזה היא בשופר, והוא שופרו של יובל (ר"ה לג, ב):

תנו רבנן: מנין שבשופר? - תלמוד לומר: "והעברת שופר תרועה", אין לי אלא ביובל, בראש השנה מנין? תלמוד לומר: "בחדש השביעי" - שיהיו כל תרועות של חדש שביעי זה כזה. ומנין שפשוטה לפניו? - תלמוד לומר: "והעברת שופר תרועה". ומנין שפשוטה לאחריה - תלמוד לומר: "תעבירו שופר". ואין לי אלא ביובל, בראש השנה מנין? - תלמוד לומר: "בחדש השביעי" - שיהיו כל תרועות החדש השביעי זה כזה.

לתקיעה ביובל משמעות שונה מזו של "יציאה אל פועל המציאות", ואולי אף משמעות הפוכה לה. מצוותה מפורשת בכתוב (ויקרא כה, ט-י):

והעברת שופר תרועה בחדש השביעי בעשור לחודש, ביום הכיפורים תעבירו שופר בכל ארצכם. וקידשתם את שנת החמישים שנה וקראתם דרוור בארץ לכל יושביה, יובל הוא תהיה לכם ושבתם איש אל אחוזתו ואיש אל משפחתו תשובו.

תקיעת היובל מלמדת אם כן על הדרור, על השיבה אל המקור - "איש אל אחוזתו ואיש אל משפחתו", ועל כך מלמד גם השם 'יובל' (רמב"ן שם):

ואמר "יובל היא", שבה יבל כל איש אל אחוזתו ואל משפחתו יובילוהו רגליו מרחוק לגור. ונשתמשו בלשון הזה בעניינים רבים: "יובל שי לה' צב-אות" - "ונתנה הארץ יבולה" - ויהיה פירוש "יובל היא תהיה לכם" - הבאה היא ותהיה כן לכולכם כי תבואו ותשובו איש אל אחוזתו ואיש אל משפחתו.

גם על תקיעה זו של ההבטחה על השיבה למקור בעתיד מעיד שופר של ראש השנה: "תקע בשופר גדול לחירותנו... וקרוב פזורנו מבין הגויים... והביאנו לציון עירך ברינה..." - וכן מצאנו:

רבי אליעזר אומר: בתשרי נברא העולם... בתשרי עתידין ליגאל - אתיא שופר שופר, כתיב הכא "תקעו בחדש שופר", וכתביב התם "ביום ההוא יתקע בשופר גדול". (ר"ה יא, ב)

ובאר המהרש"א (שם): "דהשופר מורה על החירות והגאולה כענין היובל". ובמדרש חז"ל נוסף (ספרי במדבר עז):

ובמה? בשופר של חירות. ואין שופר אלא של חירות, שנאמר: "והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול". אבל איני יודע מי תוקעו, תלמוד לומר "וה' א-להים בשופר יתקע". ועדיין אין אנו יודעים מהיכן התקיעה יוצאה, זה שנאמר: "קול שאון מעיר וקול מהיכל קול ה' משלם גמול

לאויביו".

ואולי מרמזים הדברים לשיבה רחבה יותר:

ועל דרך האמת, "דרור" מלשון "דור הולך ודור בא", וכן "יובל", שישב אל היובל אשר שם שרשיו, והיא תהיה לכם.

(רמב"ן שם)

וברבנו בחיי (שם) בעקבותיו:

ולכך נקרא היובל בשם 'דרור', כי הוא היובל אשר שם שרשי הדורות... כי משם נאצלו בבריאת העולם... ושמה תשובתם.

לא את זכר 'היציאה אל פועל המציאות' של "קול ה'" בעבר לומדים אנו מן התקיעה ביובל, כי אם את זכר ההובלה והכינוס לקראת הדרור של השיבה למקור של "כל הרשעה כעשן תכלה" ויגילוי אחדות ה' ומתוך כך מלכותו בעתיד הוא בא ללמדנו.

וענין התשיעי, להזכירנו קבוץ נדחי ישראל ולהתאוות אליו שנאמר בו: "והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול ובאו האובדים בארץ אשור..."

והענין העשירי, להזכירנו תחיית המתים ולהאמין בה שנאמר בה: "כל יושבי תבל ארץ כנשוא נס הרים תראו וכתקוע שופר תשמעו".

(אבודרהם שם)

גם כאן, זכרון הייעוד מעורר התבוננות במציאות ההווה, וממילא עולה זכרון הדין והתשובה.

והענין השמיני, להזכיר יום הדין הגדול ולירא ממנו שנאמר בו: "קרוב יום ה' הגדול קרוב ומהר מאד יום שופר ותרועה".

(אבודרהם שם)

אולם 'זכרון מלכות' זה של העתיד המעלה על ידי תקיעת היובל לחירות, אינו אלא 'זכרון המלכות' שעליו למדנו מ"מזמור שיר ליום השבת" - "מזמור שיר לעתיד לבוא ליום שכולו שבת ומנוחה לחיי העולמים"¹⁹, שבסופו גם מצאנו את צידוק הדין על דין העתיד: "צורי ולא עוולתה בו", כאשר מתברר ייחוד ה'.

תכניה של השבת, כפי שלמדים אנו עליהם מתפילותיה וממקורותיהן (מזמור כט ו"מזמור שיר ליום השבת") מקבילים אפוא לא רק לתכניו של ראש השנה כפי שהם מובעים בתפילותיו, כי אם גם למשמעויות תקיעת השופר בו, כפי שהם עולים מהבנת התקיעה כ"קול ה'" - הן זה שנשמע בעבר, והן זה העתיד להישמע במהרה בימינו.

3. תרועה

משמעות שלישית של תרועת השופר מוטבעת בלשון התורה במצווה זו. נשים לב, כי אין הפסוק קורא למצוות היום 'תקיעה' או 'העברת קול', כי אם "תרועה". את משמעות אופן זה של השמעת קול ביאר המלבי"ם (תהלים צח, ד): "... אבל בעת יצא (המלך) מהיכלו ויתראה אל העם יריעו כולם תרועה גדולה, וזה האות כי מלכם בתוכם". וביספורנו על מצוות היום (ויקרא כג, כד): "זכרון תרועה" - זכרון תרועת מלך, בה יגילו במלכם...". כך גם במדרש (ספרי במדבר עז): "והי' א-להיו עמו ותרועת מלך בו" - זה שופר ומלכות". "תרועה" משמעותה אם כן הקבלת פני מלך בעת גילוי מלכותו²⁰. לכן: "בחצצרות וקול שופר הריעו לפני המלך ה'" (תהלים צח, ו).

19. עיי' יתפארת ישראל' על המשנה סוף מסכת תמיד.

20. וכן מציינו בנביאים במקומות רבים, למשל: "ויתקעו בשופר ויאמרו כל העם יחי המלך שלמה" (מלכים א א, לט),

"ויתקעו בשופר ויאמרו מלך יהוא" (מלכים ב ט, ג). והוסיף הריטבי"א (ר"ה טז, א): "ומלכותא דארעא כעין מלכותא דרקיע".

מן התורה למדים אנו גם, כי תרועה זו של מלכות היא בעיקר בחצוצרות: "ועשה לך שתי חצוצרות כסף" (במדבר י, ב) - שיהיו תוקעין לפניך כמלך" (במדבר רבה טו). מטרת החצוצרות במדבר היתה בין היתר "למקרא העדה ולמסע את המחנות" - ביטוי למלכות. כי המלך הוא המכנס את העם, והוא גם הקובע את מסעו וחנייתו. ואכן פרשה זו של חצוצרות התרועה במדבר היא, לדעה אחת, המקור לברכת מלכויות: "והיו לכם לזכרון לפני א-להיכם... ומה תלמוד לומר 'אני ה' א-להיכם' - זה בנה אב, לכל מקום שנאמר בו זכרונות - יהיו מלכויות עמהן" (ר"ה לב, א).

אולם נשים לב, כי בתרועה של הקבלת פני מלך אין עניין בשמיעת העם את קול המלך, כי אם בהשמעת תרועתו של העם בפני המלך. לכך, כנראה, מתאימה דווקא החצוצרה יותר מאשר השופר. השופר נלקח מן המוכן, מעשה ה' הוא, לכן מתאים להזכרת קול ה'. החצוצרה לעומתו היא מעשה ידי האדם, מתאימה היא אפוא להשמעת קול העם.

הענין הראשון... וכן עושין המלכים בתחילת מלכותם שתוקעין לפניהם בחצוצרות ובקרנות להודיע ולהשמיע בכל מקום התחלת מלכותם. כן אנו ממליכין עלינו את הבורא ליום זה. וכך אמר דוד: "בחצוצרות וקול שופר הריעו לפני המלך ה'". (אבודרהם שם) אופן זה של קיום מצוות יום תרועה על ידי שופר וחצוצרה יחדיו התקיים במקדש בלבד: במה דברים אמורים (שתוקעים בשופר ובחצוצרות יחדיו) - במקדש, אבל בגבולין: מקום שיש חצוצרות (בתעניות) - אין שופר, מקום שיש שופר - אין חצוצרות... אמר רבא, ואיתימא רבי יהושע בן לוי: מאי קראה - דכתיב: "בחצוצרות וקול שופר הריעו לפני המלך ה'", לפני המלך ה' - הוא דבעינן חצוצרות וקול שופר, אבל בעלמא - לא. (ר"ה כז, א) הסיבה לכך היא כנראה, כי דווקא במקדש נקרא ה' "מלך", כפי שעולה כבר משירת הים: "ה' ימלוך לעולם ועד" - כאשר יבנה בית המקדש לשמו, אז תראה מלכותו בארץ.

(ראבי"ע הארוך שמות טו, יח)

ואמר: "ה' ימלוך לעולם ועד", ר"ל כי הוא יתברך אחר שהביאם אל הר נחלתו אל מקדש ה' אשר כוננו ידיו, אז ה' יתברך נקרא מלך, כי מלכותו בבית המקדש בפרט.

(מהר"ל, גבורות ה' סוף פרק מז)

כי 'מלך' נקרא כך רק כאשר עם שלם מקבל עליו מלכותו, ורק במקדש התקיים 'כנופיא דכל ישראל'. לכן שם תקעו בחצוצרות, כי "חצוצרות בכנופיא דכל ישראל הוא דאשכחן" (רמב"ן, מלחמות ה' לר"ף ר"ה ו, א; ר"ן שם). רק שם היתה לתקיעה מלוא המשמעות של תרועה של העם 'בפני המלך', רק שם יכולה היתה התרועה להביע באופן מלא, כי 'מלכם בתוכם' כדברי המלבי"ם. לכן רק שם השתתפו החצוצרות בתקיעה, כאשר מצוות השופר היתה כנראה בשמיעה ומצוות החצוצרה בתקיעה²¹.

והענין החמישי להזכירנו חרבן בית המקדש וקול תרועת מלחמת האויבים... וכשאנו שומעים קול השופר נבקש מאת השם על בנין בית המקדש²². (אבודרהם שם)

יוצא אם כן, כי היבטים שונים יש לה לתקיעת השופר, ומורכבות זו היא אולי הסיבה להיותה 'מכוסה' בפסוקי התורה - יש ללמוד על תוכנה מעצם משמעותה של השמעת קול ומתועות אחרות

21. עיי ריטבי"א (ר"ה כז, א) שכתב שאין צורך לשמוע את קול החצוצרות, אלא רק את השופר.

22. היו שהתקשו בדברי רס"ג אלה, כי הלא לא מצאנו להם זכר בפסוקי תפילת היום, ואולי לאור הדיון לעיל הדברים עתה מבוארים.

המוזכרות בתורה.

לאחר לימוד זה, ניתן אולי להבחין בשלוש 'תרועות' שונות במצוות היום - שלושה היבטים שונים של 'זכרון מלכות' עליהם מלמד קול התרועה מעצם הגדרתו: שני היבטים בשמיעת קול השופר אותה כל אחד ואחד מישראל חייב לשמוע איש איש במקומו. האחד, בתקיעה המזכירה את "קול ה'", 'היציאה אל פועל המציאות', שהיתה בעבר בבריאה ובמתן התורה, שני האירועים שפתחו את האפשרות לקבלת עול מלכות שמים, ויחד אתם אולי אף את היציאה אל פועל המציאות - קולם של ישראל העולה מעקדת יצחק - קבלת עול מלכות שמים שהוטבעה בסגולתם של ישראל. על כל אלה מרמז מזמור כט. כנגדו, שמיעת 'תקיעת החירות' כדוגמת היובל, שגם אותה חייב כל אחד ואחד לשמוע. תקיעה המלמדת על השיבה אל המקור בעתיד, עליה נאמר: "וה' א-להים בשופר יתקע", עליה מרמז "מזמור שיר ליום השבת". מתוך שתי שמיעות אלו עולה מאליו זכרון התשובה והדין. וההיבט השלישי, בתווך, תרועה של קבלת עול מלכות שמים, בה משמיעים ישראל את קולם הם, תרועה המתקיימת במלואה דווקא יחד עם תרועת החצוצרות שבמקדש 'בכנופיא דכל ישראל'.

ד. השופר והמקדש

1. "והקרבתם"

עתה יתבאר אולי מדוע מבחין הירושלמי בעניינה של התקיעה בשבת, בין המקדש הגבולין. אמנם, מוקדן של כל שלושת היבטי התרועה עליהם עמדנו לעיל הוא במקדש: א. תחילתה של 'היציאה אל פועל המציאות' שהיתה בבריאה היתה על פי קבלת חז"ל באבן השתייה אשר בקדש הקדשים, "שממנה הושתת העולם" (יומא נד, ב). כך גם העדות לייציאה אל פועל המציאות' שהיתה במתן התורה היתה בלוחות אשר בארון הקודש שהונח מעליה²³, לעומתם, מקום המזבח היה על מקום עקדתו של יצחק (רמב"ם הלי בית הבחירה ב, ב), 'היציאה אל פועל המציאות' אותה מזכירים אנו. ב. גם מוקדה של 'תקיעת החירות' הוא במקדש, הוא הוא המוקד לקיבוץ הגלויות, הוא הוא מוקד לגילוי מלכות שמים במלואה, כדברי המדרש שהבאנו לעיל: "ועדיין אין אנו יודעים מהיכן התקיעה יוצאה, זה שנאמר: 'קול שאון מעיר קול מהיכל קול ה' משלם גמול לאויביו'". ג. וכאמור, קבלת עול מלכות שמים המלאה של העם כולו, היתה במקדש דווקא: "בחצוצרות בקול שופר הריעו לפני המלך ה'". חותם שלושתן הוא 'ציון':

"מציון מכלל יופי א-להים הופיע" - ממנו מוכלל יופיו של עולם. (יומא שם)
 ישועה מציון, שנאמר: "מי יתן מציון ישועת ישראל". (ילקוט שמעוני חלק ב רמז שצב)
 ימלך ה' לעולם א-להיך ציון לדור ודור הללויה. (תהלים קמו, י)
 כזה הוא גם חותם השופר: "שופר מציון, שנאמר: 'תקעו שופר בציון'" (ילקוט שמעוני שם).
 אולם מכל אלה, תולה הירושלמי בעקבות הפסוק, את לימודו דווקא בקרבנות: "והקרבתם, במקום שהקרבות קריבין [תוקעין]". וודאי בא הדבר ללמדנו על המיוחד בתקיעה שבמקדש.

פן אחד של הקרבת עולות (ושלמים) יש לראות כקבלת עול מלכות שמים ("ויקח יתרו... עולה וזבחים לא-להים" - לאות קבלת עול מלכותו, ספורנו שמות יח, יב). על פן זה יש ללמוד גם מסדר העבודה במקדש בעת הקרבתם. בעת ניסוך נסכי התמידים והמוספים אמרו הלויים את שיר היום. גם מצוותו של זה היא כנראה ביטוי של קבלת עול מלכות שמים, יום יום ופן מלכות השמים המיוחד לו. כך בימי השבוע "ה' צב-אות הוא מלך הכבוד סלה" (תהלים כד) ביום הראשון, ו"ה' מלך גאות לבש" (שם צג) ביום השישי, וכך גם נכון להבין את שירי שאר הימים.

בין הפרקים של שירת הלויים תקעו הכהנים בחוצרות (רמב"ם ה' תמידין ומוספין ו, ו-ז), וגם את מטרתה של תקיעה זו נכון להבין כביטוי לקבלת עול מלכות שמים - "תרועה בפני המלך להראות כי מלכם בתוכם", או כבקשה כי תתגלה מלכותו. כי מקור מצוותה של תקיעה זו הוא הפסוק: "וביום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חודשיכם ותקעתם בחוצרות על עולותיכם ועל זבחי שלמיכם והיו לכם לזכרון לפני א-להיכם אני ה' א-להיכם" (במדבר י, י), זה הפסוק הבא בהמשך לפסוק על מקרא העדה ומסע המחנות, הוא גם הפסוק ממנו, למדו חז"ל על 'מלכותי' של ראש השנה²⁴. זאת אולי הסיבה, כי כל העם שבעזרה היו משתחוים בעת התקיעות (רמב"ם שם). את מעמד הקרבת התמידים והמוספים יחד עם אמירת השיר על נסכיהם בליווי תרועת החוצרות נכון אפוא להבין כמעמד של קבלת עול מלכות שמים על ידי העם כולו, כאשר תקיעת החוצרות היא של 'תרועה לפני המלך'²⁵.

לימודו של הירושלמי, כי במקדש מצוה לתקוע בראש השנה אף בשבת בא כנראה להצביע על ייחודה של התקיעה במקדש מזו שבמדינה, כי משמעותה היא כשל הקרבת הקרבנות: "והקרבתם, במקום שהקרבות קריבין [תוקעין]". התקיעה בשופר בראש השנה במקדש, לה חוברות החוצרות, מלמדת על אותה משמעות שיש לתקיעת החוצרות על התמידים והמוספים - קבלת עול מלכות שמים המיוחדת למקדש, ה'תרועה לפני המלך' בכנופיא דכל ישראל. כי אם אמנם יש משום 'מלכותי' בשמיעת קול השופר של כל אחד ואחד מישראל במדינה, הרי עיקרה הוא 'זכרון המלכותי' - זכר 'היציאה אל פועל המציאותי' וזכר לתקיעת החירות כשל היובל. אולם עיקר המעשה של קבלת עול מלכות בפועל איננו בשמיעה שבמדינה, כי אם בתרועה "לפני המלך ה'" בשילוב החוצרות במקדש.

את תפקידה של השמיעה של כל אחד ואחד יכולה אמנם השבת למלא, כפי שעלה מעיוננו לעיל - הרי זכר ל"קול ה'" יש בתפילותיה, וזכר לתקיעת החירות יש במזמורה. אולם את מעשה קבלת

24. בפסוק מפורשת לכאורה המצוה לתקיעה רק "במועדיכם ובראשי חודשיכם", אולם בספר החינוך (מצוה שפד) למד מהגמרא ברי"ה (כט, א), כי גם התרועה של קרבנות התמיד של כל יום היתה מכוח פסוק זה. ועיי' במנ"ח שם שהביא ל כך ראיה מן הספרי במדבר עז: "וביום שמחתכם..." ר' נתן אומר: אלו תמידים".

25. רבים תמהו, מה פשר סמיכותן בפרשה אחת של תקיעת החוצרות לאסוף העדה ולמסע המחנות במדבר, לתקיעה על הקרבנות במקדש ולתקיעה בעת צרה, במיוחד שהרמב"ם מנה רק מצוה אחת לכל אלה (ראה מנחת חינוך מצוה שפד, ושעוריים לזכר אבא מארי ב' עמי נח). אולם לפי דרכנו הדברים מבוארים היטב. המשותף לשלושתם הוא מלכות ה' - איסוף העם ומסעו על פי ה' במדבר, התקיעה על הקרבנות כמבואר לעיל, וגם התקיעה בעת צרה מטרתה כנראה היתה קבלת עול מלכות שמים מחז, וזעקה אל מלכנו כי יושיענו מאידך.

וראה ביפני שבת נקבלה' פרק ב, כי לשם המלכות של מלך נדרשים שלושה נתנים - איסוף כל העם, קבלת עול מלכות עליהם, וישועתו של המלך את העם מאויביו. כך היה במלכות שאול, כך במלכות דוד בארעא, וכך על הים במלכותא דרקי. הן הן שלוש המצוות הקשורות לחוצרות.

עול מלכות השמים שבתרועה שבמקדש בכנופיא דכל ישראל אין השבת יכולה להחליף. עדות של כל אחד ואחד מישראל יש בה, אולם מעשה של קבלת עול מלכות שמים של כלל ישראל - אין בה. לכן, "יום טוב של ראש השנה שחל להיות בשבת, במקדש היו תוקעין, אבל לא במדינה".

2. זכר למקדש

מכאן נבין גם אולי כיצד הבין הירושלמי את תקנתו של רבן יוחנן בן זכאי לתקוע ביבנה בשבת, זכר למקדש (ר"ה כט, ב). רבן יוחנן בן זכאי הוא זה שביקש את יבנה ואת חכמיה (ואת צאצאי רבן גמליאל) גם אם יחרב המקדש (גיטין נו, ב). כי לאחר חורבנו של המקדש, רצה רבן יוחנן בן זכאי, כי ביבנה ובחכמיה יתקיים מקדש מעט, שם יהיה זכר ליכנופיא דכל ישראל שהיתה במקדש, שם בבית הדין יוקם זכר לקבלת עול מלכות שמים שהיתה במקדש עד תחזור התקיעה לציון. לפיכך ראש השנה שחל להיות בשבת אין תוקעים בכל [מקום אלא] בעינטב, במקום שהיו בית דין יושבים (בית הוועד של בית דין) ומעברים את השנים והחדשים. אמר הקדוש ברוך הוא: ציון היא בית הוועד של כל העולם, שנאמר: "כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים", לפיכך כשאפדה את ציון ואת גוליה, שנאמר: "ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה" הם באים ותוקעים בתוכה. מניין? ממה שהשלים בנביא: "תקעו שופר בציון [והריעו בהר קדשי... כי בא יום ה' כי קרוב]" (פסיקתא מא)

ה. תקיעה - תרועה - תקיעה

היכסה הכפול של ראש השנה שחל בשבת, והבנת הירושלמי, כי בשבת במדינה "זכרון תרועה" מספיק ואין צורך ב"יום תרועה", הובילו אותנו אל לימודיה של השבת, כפי שהם מתבטאים בתפילותיה ובמזמור יומה. מכאן, ראינו, פתוחה הדרך להבנת משמעותם של קולות השופר, כפי שהם עולים מעצם מהותם. לאלה גם לאלה ראינו שלוש חטיבות - זכרון 'היציאה אל פועל המציאות' ממקורה בעבר, זכרון שופר החירות כביובל בעתיד, כאשר בתווד - עדות בשבת, ותרועה של קבלת עול מלכות שמים במקדש. ורמז אולי יש להבנה זו של משמעות השופר בקולותיו - 'פשוטה' של זכרון העבר לפניה, 'פשוטה' של זכרון העתיד לאחריה, וקול תרועתם של ישראל בתווד.

יהי רצון שנשמע במהרה בימינו את קול תקיעת השופר הגדול לחירותנו, ועל ידו נזכה לקיים גם את מצוות התרועה במלואה:

תקעו שופר בציון והריעו בהר קדשי ירגזו כל ישבי הארץ כי בא יום ה' כי קרוב... וידעתם כי בקרב ישראל אני ואני ה' א-להיכם ואין עוד ולא יבושו עמי לעולם. (ויאל ב, א-ג)

